

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת וירא, תשס"ט
מספר 783

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

ותצחק שרה

בתחילת פרשת "וירא" מתרחש דבר תמוה. המלאכים באים לאברהם ומודיעים לו שבעוד שנה תלד שרה בן: "וְהִנֵּה-בֵן לְשָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ" (בר' יח:י). ומה תגובת שרה לכשורה משמחת זו? היא אינה מאמינה!: "וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרַי בְּלִתי הֲיִתְּהּ-לִי עֲדָנָה וְאֵדְנִי זָקֵן" (יח:יב). הקב"ה נוזף בשרה על תגובתה באמרו: "לָמָּה זֶה צִחְקָה שָׂרָה... הֲיִפְלֵא מֵה' דְּבָר? " (יח:יג-יד). מה פשר תגובת שרה? מדוע היא לא מאמינה בהבטחת הקב"ה? קשה לא פחות להבין את תגובת אברהם בהתגלות הקודמת של הקב"ה אליו. אז, כאשר הקב"ה הבטיח לאברהם בן (יז:טז), תגובתו הייתה כתגובת שרה בפרשתנו: "וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל-פָּנָיו וַיִּצְחַק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הֲלִבְנֵן מֵאָה-שָׁנָה יוֹלֵד וְאִם-שָׂרָה הִבְתּ-תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד" (יז:יז). אנו רואים אפוא שגם אברהם לא האמין!

על מנת להתמודד עם התופעה שאברהם אבינו, סמל האמונה בקב"ה, לא האמין בהבטחת ה' אליו, יש מי שמפרש שאברהם צחק משמחה ואולי אמר בלבו 'כמה נפלא שעל אף שאני בן מאה שנה ואשתי בת תשעים שנה, ייולד לנו בן'.

נראה שפירוש זה אינו עולה בקנה אחד עם פשוטו של מקרא. תגובת אברהם ושרה על הבשורה מנוסחות במילים כמעט זהות ובסגנון אחיד. על אברהם כתוב: "וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל-פָּנָיו וַיִּצְחַק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הֲלִבְנֵן מֵאָה-שָׁנָה יוֹלֵד וְאִם-שָׂרָה הִבְתּ-תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד", ועל שרה כתוב "וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרַי בְּלִתי הֲיִתְּהּ-לִי עֲדָנָה וְאֵדְנִי זָקֵן". אשר לשרה – אפשר ללמוד מתגובת הקב"ה שהיא לא האמינה, שכן הקב"ה משיבה: "הֲיִפְלֵא מֵה' דְּבָר?". לכן קשה לפרש את אותן המילים שנאמרו על אברהם בדרך הפוכה, דהיינו שאברהם האמין ושמח על הבשורה. עוד ראיה לספקנות של אברהם אפשר להביא מהמשך השיחה בינו ובין הקב"ה: "וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֵל-הָאֱלֹהִים לֹא יִשְׁמְעָאֵל יִחְיֶה לְפָנֶיךָ. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבַל שָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ יֹלְדֶת לְךָ בֵּן" (יז:יח-יט). לפי פסוקים אלו, אברהם כבר השלים עם העובדה שלעולם לא יהיה לו בן משרה, ורק ישמעאל יהיה ממשיכו ("לוֹ יִשְׁמְעָאֵל יִחְיֶה לְפָנֶיךָ"). כתגובה הקב"ה מנסה לשכנע את אברהם לא להתייאש באמרו: "אֲבַל שָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ יֹלְדֶת לְךָ בֵּן". ולפי תרגום אונקלוס: "בְּקוֹשְׁטָא [באמת] שרה איתתך תליד לך בר [שרה אשתך תלד לך בן]".

חוסר האמון של אברהם מעלה שתי שאלות: ראשית, אם אברהם לא האמין בפעם הזו, מדוע האמין לדברי המלאכים, כאשר הקב"ה שוב הבטיח לו בן משרה? מה הביא לשינוי באמונתו של אברהם?

שנית – כאשר שרה צחקה מתוך חוסר אמון, הקב"ה נזף בה, ואילו כאשר אברהם צחק, לא הייתה עליו כל ביקורת. למה תגובת שרה נתפסת בחומרה רבה יותר מזו של אברהם? כאשר חוזרים להתגלות הקודמת (פרק ט"ו), שוב מוצאים דבר תמוה. הקב"ה כרגיל מבטיח לאברהם שיהיה לו בן, וממנו יצאו צאצאים רבים (וַיֹּאמֶר, הֲפֹט־נָא הַשְּׂמִימָה וּסְפֹר הַפְּוֹכְבִים אִם-תִּיכֹל לְסַפֵּר אֹתָם... פֹּה יִהְיֶה יִרְעָךָ" (טו:ה)). כצפוי, אברהם האמין להבטחת הקב"ה ("וְהָאֲמֵן בָּה'"), ואז מופיעות המילים התמוהות: "וַיִּתְּשֶׁבֶה לֹא צָדָקָה" (ו). מה פשר המילים הללו? למה אמונתו של אברהם כן נחשבת חריגה עד שראוי לשבח אותה במיוחד?

כדי להבין את מהלך הדברים עלינו לחזור לתחילת הסיפור. פרשת "לך לך" נפתחת בהתגלות הראשונה של הקב"ה לאברהם: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל-אַבְרָם לֵךְ-לְךָ מֵאֲרָצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ" (יב:א). ואז הקב"ה מבטיחו: "וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל" (ב). עֲצַמַת הַהִבְטָחָה בּוֹלְטָה עַל רַקְעַת הָעוֹבְדָה שֶׁשָּׂרִי אֶשֶׁת אַבְרָם(ה) כָּבֵד מוֹגֵדֶת כַּעֲקָרָה (יא:לא). אף על פי כן הקב"ה מבטיח לאברהם שצאצאיו יהיו "לגוי גדול". בשעה זו היה אברהם בן 75 (יב:ד). לאחר מכן חזר הקב"ה על הבטחתו: "וְיִשְׁמְתִי אֶת-יְרֵעָךְ כַּעֲפָר הָאָרֶץ" (יג:טז). ההתגלות השלישית (בפרק טו) מתקיימת בסמוך לזימתה של שרה לתת את שפחתה לאברהם, ובאותה עת אברהם כבר בן 85.

בכל ההתגלויות של ה' לאברהם מועלית במישורין או בעקיפין השאלה מי יהיה ממשיכו של אברהם. במשך עשר שנים (בין גיל 75 לבין גיל 85) אברהם זוכה להבטחות חוזרות ונשנות שאכן יזכה לזרע, ואף שבמהלכן אשתו העקרה ממשיכה להזדקן, עדיין אין הוא מאבד את אמונתו בהבטחת הקב"ה. על כך באמת זוכה אברהם לאותם דברי שבח: "וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה". ההתגלות הרביעית מתרחשת לאחר 14 שנים. אברהם כעת בן 99, ועדיין אין לו בן משרה, וגרוע מכול: "חָדַל לְהֵיוֹת לְשָׂרָה אֵרֶח פְּנָשִׁים" (יח:יא). הרי אפילו אשה פורייה אינה מסוגלת להרות במצב כזה. ושוב אברהם שומע את אותה הבטחה מהקב"ה – "וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן" (יז:טז). אלא שהפעם אפילו אברהם בעל האמונה מתקשה להמשיך להאמין בהבטחת הקב"ה; לאחר שאפסה כל תקווה לזכות בבן משרה בדרך הטבע, אין פלא שאברהם מאבד סוף-סוף את אמונתו: "וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל-פָּנָיו וַיִּצְחֹק" (יז:יז). אבל אין ביקורת עליו, אולי משום שהקב"ה אינו דורש מאברהם דבר שמעל ליכולתו.

ההתגלות החמישית של ה' לאברהם מתוארת בתחילת פרשתנו. המלאכים חוזרים על ההבטחה שלשרה יהיה בן. אבל הפעם אברהם מאמין ואינו צוחק. בעקבות מה חל בו השינוי? נראה לי שהתשובה היא שלראשונה זה 24 שנים הקב"ה נוקב תאריך יעד: "שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כְּעֵת תְּהִי וְהֵנָּה-בֵּן לְשָׂרָה אִשְׁתְּךָ" (יח:י). עכשיו סוף סוף יש מועד לנס שעתידי להתרחש. כאשר הקב"ה מלווה את הבטחתו בתאריך, שבעוד חודשים ספורים אברהם עשוי לראות ששרה הרה, מתעוררת אמונתו של אברהם מחדש.

אבל שרה, שאולי לראשונה שמעה על ההבטחה, אינה מאמינה בהגשמתה. לאחר שהקב"ה נקב בתאריך מדויק, היה עליה לחכות מעט כדי לראות אם ההבטחה מתקיימת. חוסר אמונתה של שרה בנסיבות אלה הוא שגרם לנזיפת הקב"ה על תגובתה..

אין זו הפעם היחידה שגיבורי התורה מגלים חוסר אמונה בדברי הקב"ה. אפילו משה רבנו התנהג כך בפרשת השלח. בני ישראל דרשו בשר במדבר, והקב"ה אמר למשה להשיבם שאכן יקבלו בשר: "לֹא יוֹם אֶחָד תֵּאָכְלוּן וְלֹא יוֹמַיִם וְלֹא חֲמִשָּׁה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרִים יוֹם עַד חֹדֶשׁ יָמִים" (במ' יא:יט-כ). בתגובתו מגלה משה חוסר אמון מוחלט בהבטחה זו של הקב"ה (יא:כא-כב):

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה שֵׁשׁ-מֵאוֹת אֶלֶף רְגְלֵי הָעָם אֲשֶׁר אֲנִי בְּקִרְבּוֹ וְאַתָּה אָמַרְתָּ בְּשׂוֹר אֶתְּן לָהֶם וְאֶכְלוּ חֹדֶשׁ יָמִים! הֲצֹאן וּבָקֵר יִשְׁחַט לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם? אִם אֶת-כָּל-דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֹף לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם?!

ומיד הקב"ה נוזף במשה: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה הִנֵּה ה' תִּקְצֹר? עֲתָה תִרְאֶה הֲיִקְרָךְ דְּבָרִי אִם-לֹא" (יא:כג).

כזכור, משה גילה חוסר אמונה בדברי הקב"ה גם כאשר נדרש לדבר אל הסלע כדי להוציא ממנו מים לעדת ישראל. ותגובת ה' הייתה: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן יֵצֵן לֹא-הָאֲמֹנֹתִים בֵּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לִכֵּן לֹא תָבִיאוּ אֶת-הַקֶּהֱל הַזֶּה אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-נָתַתִּי לָהֶם" (במד' כ:יב). הפעם כעסו של הקב"ה אינו מסתיים בניזיפה בלבד, אלא מוטל על משה עונש חמור ביותר. השאלה היא, כמובן, למה עונשו בפעם הזו חמור מעונשו בפרשת השלח?

התשובה היא שבפרשת "הכאת הסלע" גילו משה ואהרן את חוסר אמונתם בפומבי ("לְעֵינַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"). נראה שבהתגלות אישית הקב"ה מוכן היה לקבל משה כל דבר, אך עתה עונש שלא יזכה להביא את עם ישראל לארץ ישראל.

פרופ' נתן אביעזר
המחלקה לפסיקה

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע.